

МБДОО «Детский сад № 3 «Мюрючээнэ» с. Борогонцы
М Р «Усть-Алданский улус (район)» Республики Саха (Я)

Автор: Ховрова Матрена Петровна

Дорѳоону чуолкайдык саңара үөрэниигэ-тэрийэн үөрэтэр
дьарык.

Темата: «Дьуптуоннары хатылааһын,барбыты чинэтии».

Бөлөх: -Бэлэмнэнии бөлөх (2024с)

Формата:Дьарык, оонньуу

Тэрийэн ытыгы көрүңэ: Уопсай бөлөх.

Ньымалар: бэсиэдэ, ырытыгы, оонньуу

Туттуллар тэриллэр:

Хартыналар (Ыал,тыа,барабыай,сыал,ыаҕайа.сыарҕа
биэ,сиэл,элиэ,дьи,.биэс,куобах,уол,суол,суор,уон.үөн, күрүө, түөрт, күөл, мүөт, ...)

-Дьуптуоннар, кылгас аһаҕас, үһүн аһаҕас, бүтэй дорѳоон фишкалара,

-Сиркилэ.

-Тыынарга эрчийэр-«Хаар» тренажер.

-«Аптаах холбука» -хоруопка.

-Сурукка үлэлиир тэтэрээт.

-Боростуой харандаас.

Сыала: Оѳолору тылтан “**ыа**”, “**иэ**”, “**уо**”, “**ыа**” дьуптуоннары арааран истэргэ,
тылларын салгыы эрчийии, саңарар саңаларын байытыгы, билиилэрин чинэтии.
Артикуляционной , тыыныыга эрчиллиилэри онорторуу.

Дьарык тутул, барыыта:

1.Ыалдыттары, оѳолору кытта дорооболоһуу.

Үтүө күнүнэн күндү ыалдыттар, үтүө күнүнэн күндү доѳотторбут!

Хомойору умнуохха,

Кыыһылары кыйдыахха,

Мичээрдиэххэ, үөрүөххэ,

Бллыы-туойа-сылдыахха.

2.АртикуляцияБа,тыыныыга эрчиллиилэр:

-«Трубочка»-Уоспут чорбойор.тыл икки ойоҕоһо үөһэ көтөбүллэр. «Трубочка” устун салгыны үрэбит.

“Мичээрдээ”-Айахпыт аһаҕас,тиистэрбитин көрдөрөн мичээрдиибит.

“Олбуор”-айах аһаҕас,тиистэрбитин көрдөрөн киэнник мичээрдиибит.

Көбүс-көнө тиистэрбит,

Кэчигирээн көстөллөр,

Олбуор курдук көнөтүк,

Биир эрээккэ тураллар.

«Минньигэс барыанньа»-Тыл төбөтүн,уоһу салбанар курдук.эргиччи хамсатабыт.

Минньигэс да дьэдьэни,

Ийэбинээн үргээтибит,

Саахар кутан,оргутан,

Барыанньа онордубут.

Тыыныыга эрчилли: -Бу тугуй?

-Хаар дьыл ханнык кэмигэр баарый?

-Мин “хаары” үрэн көрдөрүөм, онтон эңиги биир-биир үрүөххүт.

«Хаары» үрэн көрдөрүү, хайҕааһын.Биир-биир үрдэрэн көрдөрүү.

3.Дорҕооннору хатылааһын:

-Оҕолор ханнык аһаҕас дорҕооннор баалларый,хас уһун,кылгас аһаҕас дорҕоон баарый,ааттатаалаан.Онтон хас дьуптуон баарый,ханныктарый? Дьуптуон фишката хайдаһый,көрдөрүн эрэ.

-Манна тахсан аһаҕас дорҕооннору булан,ханнык дорҕооннор силбэһэннэр ханнык дьуптуоннар үөскээбиттэрин булан көрдөрөбүт.

Ууммут оболору ыныран хоруйдатыы,сөпкө эппиэттииллэрин ситиһии,хайҕааһын.

Сиэркилэнэн үлэ:

-Оҕолоор,сиэркилэбитин ылабыт, билигин аһаҕас дорҕооннору(а,ы,и,э,у,о,ү,ө), дьуптуоннары эмиэ сэркилэбэ көрүнэн санарыаххайын(ыа, иэ,уо,үө).Ыксаабакка,сиэркилэбэ көрүнэн сөпкө санаралларын ситиһии.Хайа оҕолоор,айахпыт ыпсыбат,аһаҕас,тиис,тыл мэхэйдээбэт,уоспут араастаан хамсыыр эбит ди. Оччоҕо бу ханнык дорҕооннор эбитий?

4.Ооньюулар-:

-«Дьуптуону тут»- Мин тыллары этиэм, эдиги мин эппит тылбар дьуптуон иһиллэр буоллабына. ытыскытын «тас» гынабыт.(муус,муос,ыал,таас,үөн,биэ,кус,суол,тыа,хаас..).

- «Дьуптуон ханна саспытый?». Аны билигин дьуптуоннаах тыллары чорботон этиэм (Уос, бүө, түөс, сыа, үөн, тыа, сыал). Оҕолор дьуптуон тыл хайа өттүгэр иһиллэрин этэллэр (иннигэр, ортотугар, кэннигэр).

- «Аптаах холбука» -билигин ыңырбыт оҕолорум тахсаннар холбукаттан ойуу таһаараннар,аатын,ханлык дьуптуон иһиллэрин.хас сүһүөхтээҕин быһаараллар.

5.Физминутка: Чэйин эрэ оҕолоор,туруоххайын:

Кыһын буолла, тымныйда,

Тула буттуун хаар буолла.

Кыыллар уонна көтөрдөр

Тыаҕа бааллар эбиттэр.

Куобах манлык ыстанар,

Чыычаахтарбыт көтөллөр

Үөт талах быыһыгар

Саһыл саһан олорор.

Үөһэ көрүөх, ол тииккэ

Тиинчээн уйа туттубут. С.А. Константинова.

6.Хоһооннор тылларыттан дифтоннары булларыы : Истин эрэ оҕолоор,аабар хоһооммун:

-Ыас хара дьүһүннээх,

Ыаҕайанан үттээх,

Ыалбыт ынаҕа Харачаас,

Ыанныыйан мабырыыр.

Оҕолоор,ханлык дьуптуон иһилиннэй,ханлык тылларга?(**ыа**).

Таабырыммын истин эрэ-Кыната да суох көтөр,уоһа да суох үрэр,көстүбэтэр да күүстээх баар үһү (тыал).

Оҕолор таайаллар,хайҕаналлар.

Аны билигин –Тыал ,ыал диэн тыллары фишканан таһаарабыт.

Билигин аабар хоһооммунан эмиэ ханлык дьуптуон иһиллибитин быһаарсыахпыт.

-Кэрэ биэ,

Кэлиий-диэм,

Кэрэ биэм

Кэлэн биэриэ,

Ийэм ыа,

Кымыстыа.

Хоһоонно(**иэ**) ханлык дьуптуон иһиллэрий,туох туһунан кэпсэнэрий.Биэ диэн тыл хас сүһүөхтээҕий,ытыспытын охсон арааран көрүөххэйин эрэ.

Аны биэ диэн тылтан этиитэ оноруоххайын эрэ.

Биэ өссө туохтааҕый оҕолор.(Сиэллээх.кутуруктаах,кулгаахтаах..).

Таабырын-Миигинэ суох ханна да олоруоххут суоба.(Дьыэ). Сиэл ,дьыэ диэн тыллары фишканан суруйабыт

Эппиэттээбит оҕолор хайҕаналлар.

Бу хоһооммун истин эрэ болҕойоннут:

-Куоска обургу

Уолуйбут кутуйаҕы,

Куоттарбакка тутта,

Куолайыгар ыытта.

Чэ эрэ, ханнык дьуптуон (**yo**) иһилиннэй, ханнык тылга?

Аны таабырын таайтарыам: Күлэ-күлэ күлүмүрдүүр, салбана-салбана салаамахтыыр баар үһү (уот). Таайбыт оҕолор хайҕаналлар. **Уо** дьуптуон иһиллэр тылларын ааттаан эрэ, ким элбэҕи буларый? Элбэҕи булбут оҕоҕо төгүрүк карточка бэриллэр.

-Истин эрэ оҕолоор бүтэһик дьуптуон (**үө**) иһиллэр хоһоонун болҕойон истэбит:

Үлэни-үөрэҕи дьүөрэлээн

Түөркэ, биэскэ үөрэнэр,

Үүнэр көлүөнэ ыччата,

Инники күөннэ сылдыааччы,

Үчүгэй үөрэнээччи Бүөккэ

Төрдүс кылааһы бүтэрдэ.

Ханнык дьуптуон иһилиннэй, өссө **үө** дьуптуоннаах ханнык тыллары

билэбитий, ким элбэҕи эппит төгүрүк карточка ылыа.

Үөн, күөл диэн тыллары фишканан суруйабыт. Сөпкө онорбуттар хайҕаналлар

.Тэтэрээккэ үлэ.